

femme.net/html.

10. Фейдимен Дж. Теория и практика личностно-ориентированной психологии в 2-х т. / Дж. Фейдимен, Р. Фрейгер – М.: Три Л, 1996. – Т. 2. – 208 с.

11. The Politics of Self-Sufficiency. Ed. by M. Allaby, P. Bunyard. – Oxford: Oxford University Press, 1980. – P. 242.

12. Bandura A. Cultivating competency, self-efficacy, and intrinsic interest through proximal self-motivation / Journal of Personality and Social Psychology. – 1981. – № 41 (20). – PP. 586-598.

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ФОРМУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ (НА ПРИКЛАДІ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ З АВІОНІКИ)

УДК 378:656.7.071.13.004(045)

Глушаниця Н. В.

У статті висвітлені організація та проведення педагогічного експерименту з формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності у майбутніх бакалаврів з авіоніки.

Ключові слова: комунікативна компетенція, професійна компетенція, іншомовна професійно-комунікативна компетентність.

В статье представлены организация и проведение педагогического эксперимента по формированию иноязычной профессионально-коммуникативной компетентности у будущих бакалавров по авионике.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, профессиональная компетенция, иноязычная профессионально-коммуникативная компетентность.

The article presents the organization of pedagogical experiment of foreign language professional communicative competence formation of students of «Avionics».

Keywords: communicative competence, professional competence, foreign language professional and communicative competence.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Без сформованої іншомовної професійно-комунікативної компетентності майбутній бакалавр з авіоніки не зможе ефективно виконувати свої обов'язки. Одним із засобів формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності майбутнього фахівця є викладання іноземної мови з використанням професійно зорієнтованого змісту в процесі іншомовного спілкування, оскільки володіння іноземною мовою є професійною необхідністю для майбутніх інженерів з авіоніки.

Мета даної статті: висвітлення організації та проведення педагогічного експерименту з формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності у майбутніх бакалаврів з авіоніки.

Викладення основного матеріалу. У результаті проведення констатувального експерименту були виявлені суперечності між системою знань з іноземної мови, які здобувають студенти у процесі фахової підготовки та умінням застосувати їх на практиці; невідповідністю змісту навчальних дисциплін змісту їхньої майбутньої професійної діяльності.

Нааявність цих суперечностей та недостатній рівень сформованості іншомовної професійно-комунікативної компетентності майбутніх бакалаврів з авіоніки зумовили проведення формувального експерименту, мета якого полягала в запровадженні розробленої нами моделі формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності майбутніх бакалаврів з авіоніки в умовах авіаційного ВНЗ та перевірки її ефективності.

Відповідно до мети, враховуючи концептуальні засади дослідження та результати констатувального експерименту, було визначено такі **завдання**:

- формування у студентів мотивації до вивчення професійної іноземної мови та інтересу до їхньої майбутньої професійної діяльності;
- формування у майбутніх бакалаврів з авіоніки системи знань про усне та писемне іншомовне професійне спілкування;
- формування у студентів уміння здійснювати іншомовне професійне спілкування з використанням авіаційної термінологічної лексики; працювати із спеціальною документацією;
- формування уміння швидко та ефективно приймати самостійні рішення; критично осмислювати інформацію;
- формування вміння оцінювати та аналізувати власну діяльність;
- активізувати педагогічний процес шляхом реалізації визначених педагогічних умов підготовки майбутніх бакалаврів з авіоніки до формування у них іншомовної професійно-комунікативної компетентності;

Формувальному експерименту передував пошуковий етап, метою якого було узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду з формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців. До уваги було взято й власний досвід викладання іноземної мови у вищому авіаційному навчальному закладі. Дослідження здійснювалось нами у 4 етапи, кожен з яких мав свою мету, завдання. **I етап** – пошуковий (2009-2010 рр.); **II етап** – констатувальний (2010-2011 рр.); **III етап** – формувальний (2011-2013 рр.); **IV етап** – узагальнувально-завершальний (2013 р.). Кожен із зазначених вище етапів був логічним продовженням попереднього, однак, подібний розподіл мав досить умовний характер, оскільки формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців авіаційної галузі є інтегративним поняттям.

Навчальний процес у контрольній групі упродовж всього експерименту здійснювався традиційно, за типовими навчальними планами та складеними у відповідності до них навчальними робочими програмами. В експериментальних групах навчання студентів здійснювалось на основі розробленої нами моделі формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності з використанням таких методологічних підходів як комунікативний, особисто-діяльнісний, компетентнісний, культурологічний, системний та з активізацією визначених у процесі дослідження педагогічних умов.

При проведенні формувального експерименту нами використовувались такі **методи дослідження**: анкетування, опитування, тестування студентів різних

курсів навчання, спостереження, бесіда, самооцінка та метод експертних оцінок, метод моделювання та прогнозування, метод рольової гри, «Мозкового штурму», методика Рівіна, метод case-study, дискусії, аналіз конкретних ситуацій. Провідними формами організації навчання були парна та групова, оскільки, на нашу думку, вони сприяли формуванню у студентів навичок здійснення іншомовного професійного спілкування, вміння висловлюватись, переконувати, вести діалог, дискусію. Працюючи в групі, студент стає суб'єктом навчально-виховної діяльності, в результаті чого у нього розвиваються якості творчої особистості: ініціативність, самостійність, відповідальність, прагнення до самоосвіти, самонавчання.

Формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності майбутніх бакалаврів з авіоніки відбувалось на заняттях з «Англійської мови» (1 курс), «Англійська мова професійного спрямування» (2-3 курси), «Ділова англійська мова» (4 курс) та у процесі викладання загальнонаукових, професійних і спеціальних навчальних дисциплін, які є основою формування інженерної та україномовної термінологічної компетенції як складових іншомовної професійно-комунікативної компетентності майбутніх бакалаврів з авіоніки. Основна робота з формування даного виду компетентності відбувалась на заняттях з англійської мови та англійської мови професійного спрямування.

Успішна реалізація мети і завдань формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності майбутніх бакалаврів з авіоніки у процесі фахової підготовки була можливою при створенні визначених нами *педагогічних умов*, які, загалом, сприяли поліпшенню якості та безпеки майбутньої професійної діяльності фахівців авіаційної сфери:

1) орієнтованість діяльності науково-педагогічного працівника на цілеспрямоване формування ШКК майбутніх бакалаврів з авіоніки у процесі фахової підготовки на основі співробітництва зі студентом;

2) структурно-змістове забезпечення процесу формування ШКК майбутніх бакалаврів з авіоніки у процесі фахової підготовки шляхом формування в них системи знань з гуманітарних та спеціальних дисциплін; системи вмінь і навичок діяльності в умовах профільного навчання, здатності здійснювати іншомовне професійне спілкування;

3) науково обґрунтований зміст навчального матеріалу дисципліни «Іноземна мова (за професійним спрямуванням)», зінтегрований зі змістом гуманітарних та фахових дисциплін;

4) урізноманітнення форм, методів, прийомів активізації навчання відповідно до змісту професійної підготовки майбутніх бакалаврів з авіоніки, спрямованих на розвиток у студентів інтересу до їхнього майбутнього фаху та формування умінь і навичок ефективної професійної взаємодії іноземною мовою.

Слід зазначити, що експериментальне формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців авіаційної галузі відбувалось з урахуванням розробленої нами структури іншомовної професійно-комунікативної компетентності, складовими якої є **професійна** (*інженерна та термінологічна*) та **комунікативна** (*мовна, мовленнєва, соціокультурна*) компетенції та з огляду на структуру процесу формування іншомовної

професійно-комунікативної компетентності: **мотиваційний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний компоненти.**

У процесі формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності майбутніх бакалаврів з авіоніки було запропоновано декілька блоків вправ та завдань:

- 1) вправи, спрямовані на розвиток *інженерної компетенції*;
- 2) вправи та завдання, спрямовані на формування *термінологічної компетенції*;
- 3) та завдання, спрямовані на формування *мовної компетенції*;
- 4) завдання для перевірки системи умінь з різних видів *мовленнєвої діяльності* (читання, письмо, аудіювання, слухання);
- 5) завдання для перевірки сформованості умінь працювати зі *спеціальними текстами*;
- 6) завдання для формування *соціокультурної компетенції*.

За допомогою завдань, спрямованих на розвиток *інженерної компетенції*, ми актуалізували у майбутніх фахівців авіаційної галузі *систему знань* щодо призначення, функцій інженера-авіоніка; основних об'єктів його професійної діяльності; класифікації обладнання; системи пристроїв; найбільш проблемного електронного обладнання повітряного судна, яке може спричинити авіаційну аварію, катастрофу; про випадки авіаційних пригод через збої в роботі електроніки та розвивали *інженерні уміння* студентів. Студентам пропонували описати індивідуально типи та технічні характеристики літаків, зображених на малюнках, здійснити обмін характеристиками, запропонувати колективно створені узагальнені характеристики видів повітряних суден; описати зі своїм партнером роботу кожної системи повітряного судна;

Наступна група вправ була використана для *формування інженерних умінь* майбутніх бакалаврів з авіоніки. Ми запропонували студентам ситуації, пов'язані з вирішенням професійних проблем, які б спонукали їх до прийняття рішень щодо знаходження виходу з проблемних ситуацій: визначити та обговорити причини технічних несправностей та шляхи їх усунення; обговорити можливі причини аварії, використовуючи подану в рамці лексику;

Вправи та завдання, спрямовані на формування термінологічної компетенції, формування умінь використовувати терміни у ситуаціях професійної комунікативної діяльності, перевірку умінь правильно володіти термінологічним апаратом, складались із таких завдань: дібрати дефініції до термінів з використанням прийому перифразування; дібрати відповідні терміни до даних визначень; дати визначення даних термінів; завершити речення та усно пояснити вибір варіанта доповнення.

Для формування комунікативних умінь з використанням авіаційної термінології ми пропонували *рольові ігри* на зразок «Діалог між пілотом та механіком»; в групах, використовуючи дані запитання, здійснити обговорення проблем функціонування авіаційної галузі з використанням елементів дискусії, мозкового штурму; здійснити опис основних рухів літака та з'ясувати, які органи були задіяні з метою керування повітряним судном; за допомогою діалогу створити умови для отримання інформації, якою володіє Ваш співрозмовник.

Розробляючи описані вище вправи, орієнтовані на формування інженерної та термінологічної компетенцій, ми не намагались акцентувати увагу ок-

ремо на формуванні цих компетенцій. Все це відбувалось на основі комунікативного підходу.

Завдання, орієнтовані на формування *мовної компетенції*, передбачали перевірку наявності знань з мовної нормативності (лексичної, орфоепічної, граматичної); формування умінь з мовної нормативності; роботу з діловими паперами. Студентам пропонували за допомогою початку і кінця вислову сконструювати речення; з даного переліку вибрати слова, які належать до певних груп; розрізняти слова з подібними значеннями; вставити на місці пропусків необхідні за змістом слова, подані у рамці; поставити слова у правильну колонку відповідно до підкреслених звуків; написати транскрипцію слів; розкрити дужки та поставити дієслово у правильну часову форму; поставити дієслова в дужках у правильну часову форму активного чи пасивного стану; заповнити пропуски відповідними прийменниками; поставити всі типи питань до речень; перебудувати речення у формі непрямої мови; вибрати правильну обставину часу; запропонувати власні зразки речень з даними модальними дієсловами; доповнити фразеологічні звороти.

Пропонуючи студентам завдання на формування знань з мовної нормативності, ми більше уваги звертали на *лексичну та граматичну* норму. Студенти особливо часто допускають помилки при побудові речень, що пояснюється відмінністю їх структури від структури речень в українській мові. В англійській мові є велика різноманітність часових форм дієслів, яких немає в українській, а цей факт значно ускладнює процес оволодіння мовою. Типовою помилкою є пропуск допоміжного дієслова при створенні питальної форми; неправильний вибір заперечної форми; недотримання строгого порядку слів при побудові речення, правильне визначення часової форми дієслова. Остання помилка подекуди може спричинити непорозуміння. Наприклад, порівняйте такі речення: *I saw him. I've seen him.* Український переклад: Я бачив його. Але у першому випадку мається на увазі, що я його більше не побачу. А в другому — я сподіваюсь побачити його ще. Ці речення перекладаються на українську мову однаково, але мають різні значення, які передаються часовими формами дієслів Present Perfect та Past Simple.

Подані приклади доводять необхідність формування умінь з граматичної нормативності у майбутніх фахівців авіаційної галузі з метою уникнення отримання неправильної інформації. Проте, найскладнішим граматичним завданням для студентів було правильне вживання прийменників, оскільки не існує чітких правил щодо їх вживання: їх потрібно запам'ятовувати.

Наступна група завдань була пов'язаною з формуванням системи знань про спеціальну документацію та умінь роботи з нею. У своїй професійній діяльності майбутні інженери з електроніки будуть безпосередньо працювати зі спеціальною технічною документацією, як наприклад, Task Cards (карти-завдання), якщо йдеться про технічне обслуговування літаків закордонних виробників (наприклад, Boeing 737). Вони складаються інженерами з відділу планування. У цій картці англійською мовою зазначається завдання, яке має виконати фахівець, пропонується детальне пояснення його виконання та ілюстрації. Після виконання поставленого завдання інженер з електроніки має зробити письмовий звіт в електронному варіанті теж англійською мовою. Отже, без сформованої термінологічної, інженерної компетенції, не володію-

чи навичками читання та письма, фахівець не зможе справитися з подібним завданням. Тому ми пропонували студентам завдання такого типу: детально вивчіть картку (Task Card) та уточніть план дій з колегами, потім підготуйте письмовий звіт про виконане завдання; здійсніть письмове замовлення деталі, яка вийшла з ладу, англійською мовою; користуючись Керівництвом з експлуатації повітряного судна Boeing 737, знайдіть інформацію про автоматичний радіокомпас (ADF), його технічні характеристики, функції, будову та повідомте знайдену вами інформацію іншим студентам.

З метою формування в студентів *умінь працювати з діловими паперами, оформляти відповідну професійну документацію* використовувались такі завдання: скласти резюме українською та англійською мовами для працевлаштування на посаду інженера з авіоніки в авіакомпанію; заповнити анкету з працевлаштування.

Студенти використовували завдання, спрямовані на формування *системи умінь з різних видів мовлення*: поділіть текст на чотири логічно завершені частини та доберіть відповідні заголовки, подані у списку, до кожної з них; прочитайте текст та поставте параграфи у правильному порядку. Оскільки уміння працювати з технічними текстами, науковою літературою є професійною необхідністю для майбутніх бакалаврів з авіоніки, процес підготовки до їхньої майбутньої професійної діяльності був орієнтований на формування у них цих умінь. Традиційно робота з технічними текстами та науковою літературою обмежувалась лише читанням та перекладом, що, у свою чергу, унеможливило формування комунікативних умінь. Тому при проведенні формувального експерименту ми використали розроблену О. Ривіним методику вивчення наукових статей (текстів) різного рівня складності [3], а саме – метод поабзацного опрацювання текстів. Суть даного методу полягає у поабзацному опрацюванні студентами різного матеріалу, обмін отриманою інформацією у парах змінного складу та презентації повідомлення всій групі. Цінність даної методики для нашого дослідження полягає у його провідній ідеї: засвоєння інформації відбувається ефективніше за умови її швидкого використання у діяльності чи передачі іншим. Використання методики О. Ривіна сприяло формуванню у майбутніх фахівців авіаційної галузі інженерної, термінологічної та комунікативної видів компетенцій.

Метод взаємонавчання, розроблений О. Ривіним, був покладений нами в основу проведення презентацій. Метод проведення презентацій широко використовувався нами у роботі зі студентами 3-4 курсів, оскільки вони вже оволоділи уміннями, хоча й на різних рівнях, виявляти свої інженерні знання засобами іноземної мови. Презентації здійснювались однією чи двома особами на теми, пов'язані з їхньою майбутньою професійною діяльністю. Тема оголошувалась завчасно всій групі студентів для того, щоб кожен міг зібрати відповідну інформацію. Обов'язковою умовою презентації теми було включення кожного учасника у бесіду та дискусії, які виникали у процесі обговорення. Цей вид діяльності включав елементи співпраці у груповій, парній роботі, сприяв підвищенню мотивації студентів до вивчення іноземної мови та формуванню уміння ефективно здійснювати іншомовне професійне спілкування. На нашу думку, цей метод є найпродуктивнішим при підготовці май-

бутніх фахівців авіаційної галузі до ефективного виконання ними їхніх професійних обов'язків.

Вправи, спрямовані на формування *уміння сприймати та розуміти аудіоінформацію* в умовах опосередкованого спілкування передбачали виконання таких завдань: прослухати текст та дати письмові відповіді на запитання; використовуючи опорні слова, прослухати текст, заповнити таблицю та обговорити матеріал у групах; прослухати аудіотекст та заповнити пропуски.

Для формування умінь з такого виду мовленнєвої діяльності, як *письмо та писемне спілкування*, студентам пропонували скласти офіційний лист з проханням прийняти фахівців на стажування у закордонну авіакомпанію та домовитись про розклад занять, проживання, оплату послуг.

Завдання для формування умінь працювати зі спеціальними текстами включали *завдання, спрямовані на формування умінь перекладу*: перекласти текст з англійської на українську мову, звертаючи увагу на переклад абрєвіатур; знайти в тексті авіаційні терміни та пояснити їхні значення англійською мовою; дати повну назву абрєвіатур та перекласти їх; перекласти речення на англійську мову.

При формуванні умінь здійснювати переклад нами було виявлено низку труднощів, з якими стикаються студенти при опрацюванні технічних текстів зі спеціальності. На нашу думку, причина полягає в тому, що:

- багато слів, словосполучень та граматичних форм мають декілька значень, потрібно вибрати правильне відповідно до контексту;
- значення слова може змінюватись в залежності від прийменника, з яким воно вживається: *at request* – на прохання; *on request* – на вимогу;
- графічна схожість слів: *above* – вище, понад; *about* – приблизно;
- неправильна аналогія при перекладі інтернаціональних слів: *actual* - справжній, дійсний; фактично існуючий, реальний;
- помилковий переклад зумовлений неправильною аналогією із значенням кореневого слова: *occasional* - рідкий, нечастий, випадковий, призначений для випадкового або підсобного використання.

На перший погляд, ці слова здаються простими, тому студенти не вважають за потрібне перевірити їхні значення в словнику і в результаті виникають складнощі та неточності при перекладі. Ці складнощі зумовлені також тим, що у словниках не завжди пропонується технічний варіант перекладу. Тому ми акцентували увагу на формуванні в студентів умінь розрізняти значення слів та словосполучень, характерних для мови науково-технічної літератури, аналізувати різні значення омонімічних форм, інфінітивні звороти, прислівникові та герундіальні звороти, інфінітив з модальними дієсловами та умовні речення. Вивчення фонетики, лексики та граматики є основою для вивчення мовних явищ, притаманних мові науково-технічної літератури.

При перекладі науково-технічних текстів потрібно здійснювати дослівний переклад з метою отримання точної інформації, інакше це може привести до проблем, пов'язаних з виникненням несправностей та відмов електронного обладнання літака. При формуванні в студентів умінь з різних видів спеціального перекладу викладання іноземної мови має орієнтувати їх на те, що якість продукту перекладацької діяльності підвищуватиметься, коли майбутні

інженери з авіоніки володіють знаннями з іноземної мови на рівні, достатньому для розуміння тексту оригіналу; коли ґрунтовними є їхні знання з рідної мови, що дозволить грамотно викласти перекладену інформацію; коли вони вільно володіють спеціальною термінологією як мовою оригіналу, так і мовою перекладу; коли є компетентними у сфері своєї майбутньої професії, в галузі новітніх досягнень техніки та володіють прийомами різного виду технічного перекладу.

Висновок. Ми цілком погоджуємось з думкою ряду науковців, які наголошують на тому, що запорукою успішного експерименту є, перш за все, бажання педагога, його підготовка та особиста відповідальність за достовірність результатів експерименту [1] [2], [4]. Сформована іншомовна професійно-комунікативна компетентність у майбутніх бакалаврів з авіоніки має бути результатом експериментальної роботи, що суттєво впливає на ефективність професійної підготовки студентів.

Використані джерела

1. Бабанский Ю.К. Проблема повышения эффективности педагогических исследований / Ю.К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1982. – 192 с.
2. Васильев Ю.В. Педагогическое управление в школе: методология, теория, практика / Ю.В. Васильев. – М. : Педагогика, 1990. – 139 с.
3. Взаємонавчання учнів. Метод Ривіна. – К. : Видавничий дім «Шкільний світ»: Вид. Л. Галіцина, 2006. - 128 с.
4. Найн А.Я. Технология работы над кандидатской диссертацией по педагогике / А.Я. Найн. – Челябинск : Урал ГАФК, 1997. – 114 с.

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПОСТЕРЕЖЛИВОСТІ У МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ КАРНОГО РОЗШУКУ

УДК: 378+377.35+159.9.072.7

Тулянцева Л.С.

Автор у статті визначає сутність поняття «професійна спостережливість працівника карного розшуку»; визначає умови професійної підготовки працівників до робіт; висвітлює основи розвитку професійної спостережливості майбутніх працівників карного розшуку у загальній системі фахової підготовки.

Ключові слова: *спостережливість, професійна спостережливість, увага, оперативно-розшукова діяльність, працівник карного розшуку.*

Автор в статті визначає сутність поняття «професійна спостережливість працівника карного розшуку»; визначає умови професійної підготовки працівників до робіт; висвітлює основи розвитку професійної спостережливості майбутніх працівників карного розшуку у загальній системі фахової підготовки.

Ключевые слова: *наблюдательность, профессиональная наблюдательность, внимание, оперативно-розыскная деятельность, сотрудник уголовного розыска.*